

Viktor Vrečko - Ivica Žižić

Nova solinska bazilika

Skica idejnoga rješenja

Viktor Vrečko
GB, SW11 3LE London
44 Eaton House
Vicerage Crescent

Ivica Žižić
HR, 21000 Split
Put sv. Lovre 10 C

Članak donosi pregled idejnoga rješenja oblikovanja liturgijskoga prostora buduće solinske bazilike odabrane kao najbolji rad na natječaju koji je u ožujku 2009. raspisala Splitsko-makarska nadbiskupija. Riječ je o interdisciplinarnome radu u kojem se susreću arhitektura i teologija u razmatranju i realizaciji liturgijskih formi. U prvome dijelu članka ukratko su ocrтана idejna polazišta te su razložene postavke i logika pristupa projektiranju. Drugi dio pokušava pružiti opisni presjek i hermeneutsku podlogu iščitavanju idejnoga projekta. Kroz tri naznačena okvira - »oblikovanje liturgijskih žarišta«, »opna forme« i »svjetlo i voda« - autori razrađuju nosive elemente arhitektonsko-liturgijskoga jezika te obrazlažu temeljne postavke idejnoga rješenja. Treći dio članka iznosi perspektive idejnoga rješenja.

Ključne riječi: bazilika, liturgijski prostor, arhitektura

UDK: 726.52.001.63(497.5 Solin)

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29. srpnja 2009.

Uvod

Sredinom ožujka 2009. Splitsko-makarska nadbiskupija, na čelu s nadbiskupom - metropolitom mons. dr. Marinom Barišićem, i Grad Solin, na čelu s gradonačelnikom Blaženkom Bobanom, izvijestili su javnost da će se raspisati natječaj idejnoga urbanističkog rješenja novoga svetišta Gospe od Otoka u Solinu. Istom prigodom određena je lokacija na sjeveroistočnom dijelu Gospina otoka pored staroga solinskoga groblja. Vijest je primljena u javnosti s obrazloženjem da je Solin važno mjesto za crkvenu i nacionalnu povijest te da je sadašnja crkva Gospe od Otoka pretijesna je za ovu sve veću solinsku župu. Potreba za izgradnjom kompletnoga svetišta, dakle, više je nego opravdana. Progresivni rast grada i župe, kao i sve veća potreba da Gospino svetište dobije sve potrebne sadržaje, zahtjevali su, osim izgradnje crkve, izgradnju novoga župnoga doma, župnoga ureda i prikladan pastoralni centar te kompletno krajobrazno uređenje sjeveroistočnoga dijela Gospina otoka i pristupa rukavcu rijeke Jadro.

Zbog povijesne i vjerske uloge kako za Splitsko-makarsku nadbiskupiju tako i za Crkvu u Hrvata predviđeno je da nova crkva bude projektirana kao bazilika te da joj se dade naziv *basilica minor* (manja bazilika), čime bi po važnosti bila odmah iza splitske prvostolnice. Drugim riječima, nova solinska bazilika trebala bi biti druga po važnosti, a prva po veličini u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji. Opseg projekta, u svakom pogledu na nacionalnoj razini, kao i složenost zadatka, koji je trebao obuhvatiti povijesni, liturgijski i suvremeni arhitektonski jezik, zadali su niz problemskih točaka, stvarnih ograničenja, koje je valjalo razriješiti uzevši u obzir brojna iščekivanja naručitelja, ali i javnosti.

Natječaj za novu solinsku baziliku raspisan je 1. travnja, a zaključen 1. srpnja 2009. Dana 13. srpnja 2009. okončan je rad komisije te donesena konačna odluka o izboru najboljega idejnoga rješenja.¹ Riječ je o projektu arhitekta Viktora Vrečka i njegova studija Vyonyx sa sjedištem u Londonu u suradnji s dr. Ivicom Žižićem. Prvo predstavljanje javnosti ovoga rada zahtijevalo je pretežno informativni

1 Članovi ocjenjivačkoga suda bili su: Marin Barišić (nadbiskup), Blaženko Boban (gradonačelnik), Ivan Ćubelić (generalni vikar), Kajo Bučan (predsjednik Gradskoga vijeća), Vinko Sanader (župnik), Rade Bužančić (predstavnik Ministarstva kulture RH), Damir Rako (predstavnik Društva arhitekata Hrvatske), Špiro Žižić (ravnatelj Doma »Zvonimir«), Dujmo Žižić (Arhitektonsko-građevinski fakultet). Članovi tehničke komisije bili su: Josip Lončar, Neven Matijević, Ivana Bojić. Prigodom raspisivanja natječaja odabrano je osam pozvanih autora: Nenad Fabijanić, Ante Kuzmanić, Dario Gabrić, Aleksandar Bašić, Boris Magaš, Marijan Hrčić, Vjeko Ivanišević te Viktor Vrečko.

*Slika 1
Zapadno pročelje nove solinske bazilike*

karakter izlaganja čime su mnoge ideje koje su nadahnule ovaj projekt, kao i mnogi kriteriji kojima se projekt vodio, ostale nedorečene. U ovom se radu po prvi put otvara prilika da se idejne zasade ovoga projekta barem skiciraju te približe javnosti s drugoga kuta gledišta. Cilj, dakle, nije ponuditi osnovne informacije javnosti glede gotovoga idejnoga rješenja, nego pokazati njegovu unutarnju logiku i smisao, estetsko-liturgijsku konstituiranost nove solinske bazilike. Naime, već sada, u idejnoj fazi njegove razradbe, projekt nove solinske bazilike zaslužuje biti podastrt i znanstvenom vrednovanju. S tom nakanom, ova skica idejnoga rješenja ne želi pružiti kompletan i iscrpan pregled projektiranja i osmišljavanja bazilike. Ta će se potreba zasigurno pojaviti kasnije, nakon realizacije ovoga projekta. U ovom trenutku predlažemo tek pregled polazišta, razmatranje formi i relacija utkanih u idejno rješenje te kratak osvrt na perspektive idejnoga rješenja.

I. POLAZIŠTA

1. Od liturgije do arhitekture: prema autentičnoj liturgijskoj arhitekturi

Svako projektiranje crkve ne može mimoći liturgijski identitet mjesta i zadanosti prostora. Iako se može učiniti da arhitektonski zahvat u prostor zapravo podrazumijeva izvanjsko odvajanje, a potom unutrašnje osmišljavanje prostora, projektiranje liturgijskoga prostora zahtijeva drukčiji smjer. Arhitektonsku formu, naime, potrebno je osloniti na liturgijsku formu: upisati liturgiju u arhitekturu i pružiti arhitektonsku formu liturgijskim činima. Prožimanje liturgije i arhitekture, koje zasigurno zaslužuje mnogo šire i složenije obrazloženje, u ovom se projektu postavilo kao temeljno načelo koje je odredilo ne samo osnovu idejnoga rješenja, nego i oblikovanje njegovih punih formi. Simbolička forma liturgije u svakom pogledu igra aktivnu ulogu u konfiguraciji liturgijskoga prostora, jer svaki liturgijski čin po svojoj naravi teži u-prisutniti, ponazočiti i samim time prostorno oblikovati. Posredovanje arhitekture preko liturgije, međutim, nije jednostran odgovor na zadane funkcije, niti se međusobna prožetost liturgije i arhitekture

može smatrati svojevolumnim odabirom. Nosive odrednice liturgijske arhitekture sadrže jasne teološke postulate te pružaju smjer cjelokupnoga pristupa oblikovanju forme. Arhitektura se, dakle, ne nalazi bez hermeneutičke podloge, a liturgija se ne nalazi bez jasnoga odnosa spram arhitekture. Obje su pozvane na aktivan dijalog, štoviše, na prožimanje, što je u slučaju idejnoga rješenja nove solinske bazilike stvorilo pretpostavke za skladnu realizaciju cjelovite forme. Projektno polazište je, stoga, i arhitektura i liturgija, odnosno na jedinstven način objedinjena - liturgijska arhitektura. U tom pogledu nije moguće govoriti niti o funkcionalnom ustroju objekta, u ovom slučaju bazilike, nego o simboličkom formiranju koje valja uzeti u obzir svu tradicijsku, duhovnu i obrednu baštinu, kao i sve postojeće liturgijske, kanonske i arhitektonske norme. No, čvrsta sveza između liturgijskih čina (*lex orandi*) i arhitekture (*lex aedificandi*) iščitana u suvremenome ključu pružila je stabilno polazište na koje su se mogle osloniti sve druge komponente i kroz koju se uspelo odgovoriti na zadane zahtjeve.

2. Smještanje u kontekst - stvaranje konteksta

Cjelovito sagledavanje i razumijevanje arhitektonsko oblikovne artikulacije solinske bazilike, izričito uvjetovane izborom lokacije, povijesnim i društvenim kontekstom te konačno liturgijskom artikulacijom neizostavno pretpostavlja uvid u drugu razinu: u slojeviti kontekst smještanja bazilike. Po svojem povijesnom identitetu Solin je moguće nazvati mjestom bazilika. U ranokršćanskom razdoblju Solin je brojao više bazilika od kojih je najvažnija salonitanska katedrala *basilica urbana*. Starohrvatsko razdoblje broji najmanje dvije bazilike od iznimne važnosti za hrvatski narod i kršćanstvo u Hrvata. Prva je crkva sv. Petra i Mojsija - krunidbena bazilika kralja Zvonimira, poznata i kao Šuplja crkva. Druga je pak bazilika koju je podigla kraljica Jelena na Gospinu otoku, a koja je ujedno i krunidbena bazilika kralja Stjepana. Nova solinska bazilika trebala bi sačuvati živ odnos s idejno-oblikovnim smislom bazilike, ali i s povijesnim i društvenim kontekstom u koji se upisuje. Sačuvati čvrstim odnos spram tradicije te pružiti smislenu vjeran a suvremeno aktualan oblik bazilike sačinjavalo je drugo važno polazište. U njemu je došlo na vidjelo da bilo kakav oblik citata, što se pojavljivalo u nekim projektima u Hrvatskoj (crkva hrvatskih mučenika u Udbini), nije prihvatljiv s obzirom na idejni identitet liturgijskoga prostora te na kontekst u koji se smješta. Tako se traganje za odgovarajućim arhitektonskim elementima radije preusmjerilo prema interpretativnoj kreaciji forme.

Ideja suvremene bazilike predstavlja izazov bilo da je riječ o liturgiji ili o arhitekturi. U suvremenom crkvenom graditeljstvu bazilike gotovo više i ne postoje. Njima najbliža, a po nekim vidovima čini se katedrala. No, i u tom slučaju nove katedrale su rijetkost. Uz već postojeće katedralne crkve ne pokazuje se nužnim izgradnja bazilika. Gdje su predviđene konkatedralne. No, one po svojem simboličkom naboju rijetko uspijevaju uistinu biti katedralne crkve. Odabir bazilikalne forme dijelom počiva na tradiciji bazilika u Solinu te potrebi da solinsko prasnvetište i župa dobiju kompletno pastoralno središte s dovoljno velikom crkvom i prikladnim pastoralnim centrom, a dijelom i na potrebi da Splitsko-makarska nadbiskupija dobije drugu crkvu po važnosti. Nova se bazilika, dakle, ne smješta samo unutar kontinuiteta tradicije, nego je pozvana stvoriti kontekst novoga središta Solina te pružiti Nadbiskupiji novo duhovno središte. Pri polazištu projektinoga zadatka pravi izazov bio je upravo stvaranje suvremene bazilikalne forme koja s jedne strane stoji u čvrstom odnosu spram identiteta i tradicije mjesta, a s druge strane sabire, interpretira i tvori novi kontekst.

3. Tragom sakralno - arhitektonskoga jezika

U uskoj svezi s prethodno naznačenim polazištima, posebice glede liturgijskoga promišljanja i projektiranja bazilike, suvremeni sakralno-arhitektonski jezik jedan je od onih elemenata koji su odredili poveznicu između liturgijskoga koncepta i konteksta svetišta. Iako je pojam sakralnoga preširok i u nekim pogledima neodgovarajući, jer ne izriče iscrpno liturgijsku narav bazilike, on se ipak može upotrijebiti barem u smislu korištenja arhetipsko-simboličkih elemenata ne samo unutar bazilike nego i u njezinu kontekstu. Oni, naravno, poprimaju svoj puni značaj u snazi liturgijske, odnosno, kristološke paradigme. No, neprijeporno je da sakralni simbolizam ima i svoje imanentne zakonitosti, poput tvorbe »svetoga centra«, fokusiranja žarišta, korištenja »sakralne geometrije« te prirodnih elemenata, osobito svjetla i vode, usmjerenost objekta u odnosu na kozmički simbolizirane koordinate, koje je kršćanstvo u dvijetisućljetnoj povijesti artikuliralo u kristološkome ključu. Neprijeporno je, međutim, da su ti isti elementi unutar povijesnoga kršćanstva bili nerijetko zastrti drugim paradigmama, posebice alegorizmom i citatima. U suvremenoj liturgijskoj arhitekturi, u kojoj je po mišljenju mnogih na djelu desakralizacija, radi se o gubitku dodira s izvornim sakralnim jezikom, uvjetovanim također gubitkom smisla obredne naravi crkvenoga prostora. Nametanje alegorijskih formi ili još učestalije

projiciranje »doslovnih citata« uvjetovalo je svođenje liturgijskoga prostora na puke preslike zbiljnosti. Ta je kobna racionalizacija i praktičizam osobito vidljiv kod mnogih novih crkava u Hrvatskoj. Ako se liturgijski prostor potiskuje jednoznačnim usmjerenjima i ne pripušta svojoj izvornoj »obrednoj poetici«, rizik je toga zahvata mimoilaženje s izvornim smislom te njegovo svođenje na isključivi humanizam mjerila ili na puki funkcionalizam. Sakralno u arhitekturi u mnogo čemu koincidira sa simboličkim, a svoju punu istinu poprima od liturgijske kvalifikacije. Sakralno u arhitekturi zapravo znači prostorno simboličko oblikovanje, koje sažima komplementarnost između ljudskoga iskustva traganja za svetim i božanskoga očitovanja, odnosno zahvaćanja u ljudsku povijest. Zato ideja bazilike ne sažima i ne pripovijeda samo ljudsku dramu, niti preslikava povijest ili sadašnjost u ruho svoje forme, nego ih otvara prema transcendentnom te pripušta u svoje okrilje povijest spasenja. Sakralno je ovdje shvaćeno kao fuzija dodira s transcendentnim. No, sakralno nije numinozna dimenzija koja odvaja, već spona s »objavljenim svetim« u Kristu.² Ta ideja duboko utkana u polazište projekta tvori dinamični oslonac onome što ćemo nazvati »otkriće forme«.

II. OTKRIĆE FORME

1. Oblikovanje liturgijskih žarišta

Vodeći se principom »sve od oltara«, odnosno sve od »euharistijskoga čina«, zadana je izrazita aksijalnost bazilike. Stepnasti prsten koji obuhvaća kvadratni oltar prva je sakralna forma ispreplitanja ljudskoga i božanskoga. Kvadrat i krug simboli su centra (*axix mundi*), odavzda prisutni u tradiciji svetoga.³ Njihova će kombinacija uvjetovati niz oblikovnih rješenja, jer njihova univerzalna i »sveta« forma tvori jezgru prema kojoj sve gravitira i iz koje sve proistječe. Oltarni prostor je mjerilo bazilike budući da pokreće sva druga žarišta u dinamizam rasta cjeline. »Oltar nije titanski pokušaj uzdignuća k nebu. Niti je jednostavna funkcija zajednice koja se sabire. Oltar je simbol neba koje se spušta i dodiruje zemlju tvoreći poseban utisak. Sabiruća četverostranost oltara, njegova

otvorena plošnost kao i uzdignutost tvore elemente središta koji se reflektiraju na cjelinu liturgijskoga prostora. On je simbol središta - i simbol svih središta u kojima se nebo i zemlja međusobno privlače.«⁴ Forma, dakle, slijedi euharistijsku sabranost crkve u kojoj nema nametnutih piramidalnih modela. To se odnosi i na katedru koja se nalazi u izravnoj perspektivi oltara. Katedra, smještena u sferi oltara i ambona, interpretira ulogu prezbitera/biskupa u svjetlu sakramentalnoga navještaja i euharistijskoga čina. S nakanom da se cjelovita komunikacija sa zajednicom posreduje tim mjestima, pozicija prezbitera je definirana na temelju teološkoga poimanja središnjosti otajstva (*mysterium*), ali i dioništva čitave zajednice.⁵

Kružna dinamika koju tvori oltar, ambon i katedra (zajedno sa sjedištima za koncelebrante/ministrante) ublažuje frontalnu diferenciju između prezbitarija i aule. Smještajući na istu razinu i zajednicu i prezbitarij podcrtala se konstitutivnost dvaju žarišta koja su smještena unutar različitih, ali međusobno komplementarnih orbita. Na geometrijski čistoj, jednostavnoj, a teološki istinitoj okosnici bilo je zajamčeno otkrivanje forme u njezinu punom obliku. To je osobito razvidno glede položaja zajednice. Temeljna ideja formiranja aule bazilike bila je omogućiti sabranost te upravljenost k oltarnom prstenu. Stoga je prostor za vjernike ocrtan kružnim te horizontalno i vertikalno uzdužnim procesijskim prolazima. Ta dinamika, koja križno prožima aulu, proistječe iz performativnoga identiteta liturgijskih čina. Aula nije jednostavno statično mjesto smještaja zajednice, nego i prostor pokreta. A svaki pokret i gesta smještaju se u odnos prema oltarnom središtu i od njega primaju smisao.⁶ Smisao je pomiriti smirenost i dinamičnost, tj. pružiti liturgijskim činima zajednice sklad, jednostavnost i otvorenost. Drugim riječima, u ovom se rješenju pomiruju euharistijska sabranost u kružnom, oltarnom obliku i eshatološka progresija u usmjerenom longitudinalnom položaju. Oslonjenost čitavoga prostora na oltar omogućuje pravu smještenost drugih žarišnih točaka, odnosno sabranost Kristove Crkve u slavlju vrela i vrhunca svojega života koji definira njezin najdublji identitet.⁷ Zbog toga je liturgijski prostor simbol Crkve u bogoslužnom prihvaćanju Riječi, odnosno u njezinu navještaju i sakramentalnom posredovanju. U njemu,

2 O odnosu između sakralnoga i svetoga više u A. Bertuletti1995, str. 665-688.

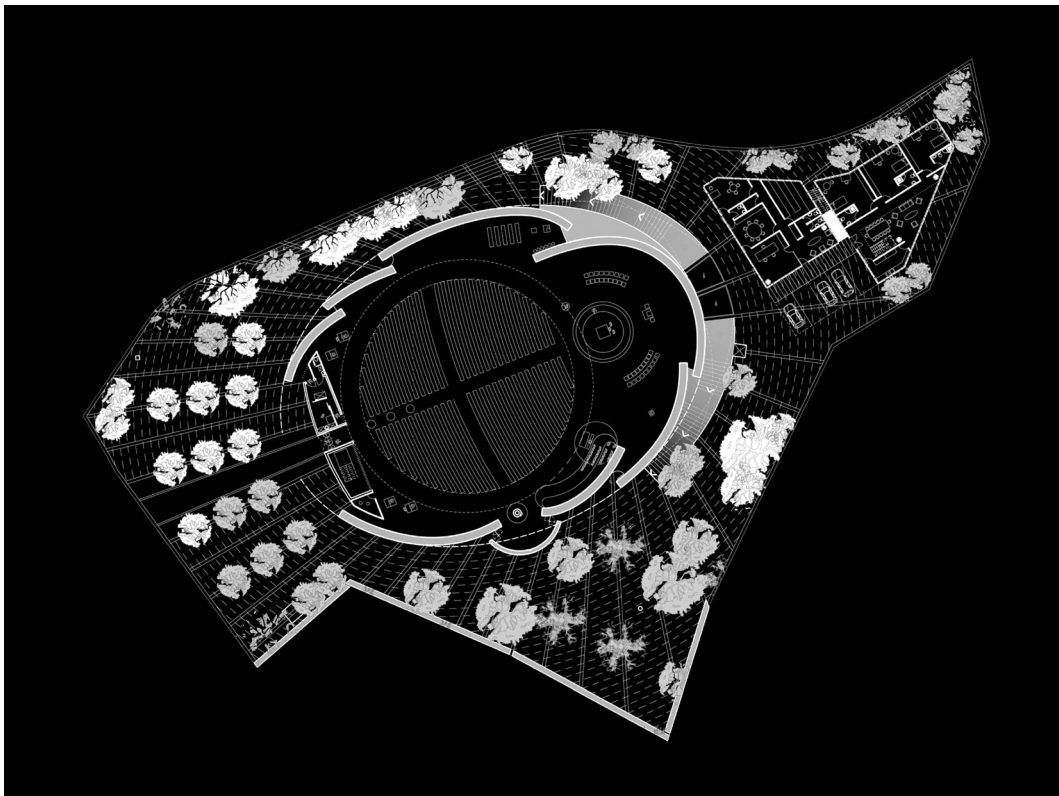
3 M. Eliade1976, str. 377.

4 P. Sequeri 2000, str. 178.

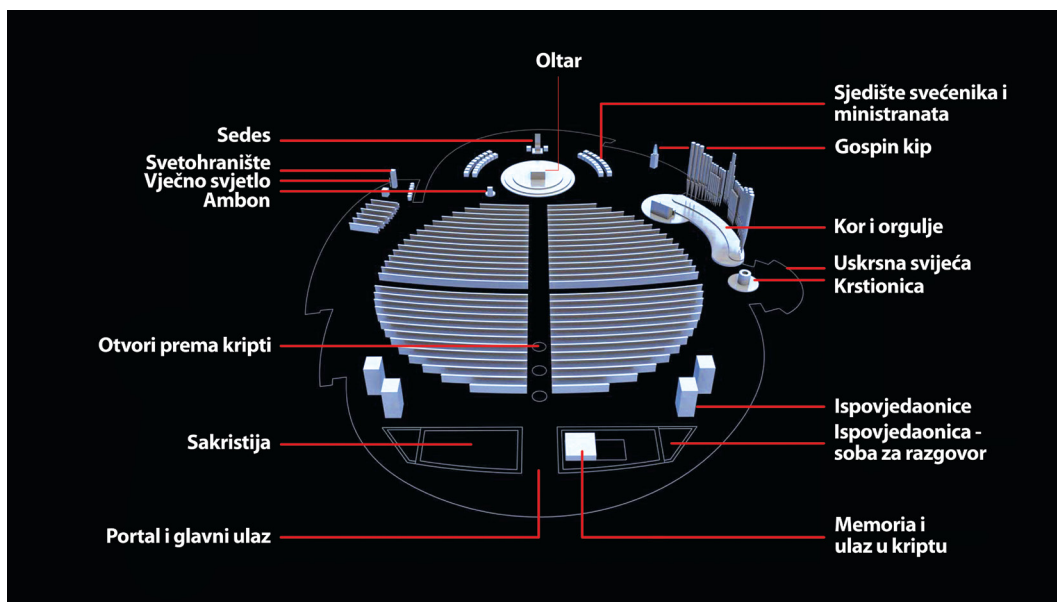
5 SC, 2.

6 K. Richter 2005, str. 185.

7 SC, 10.

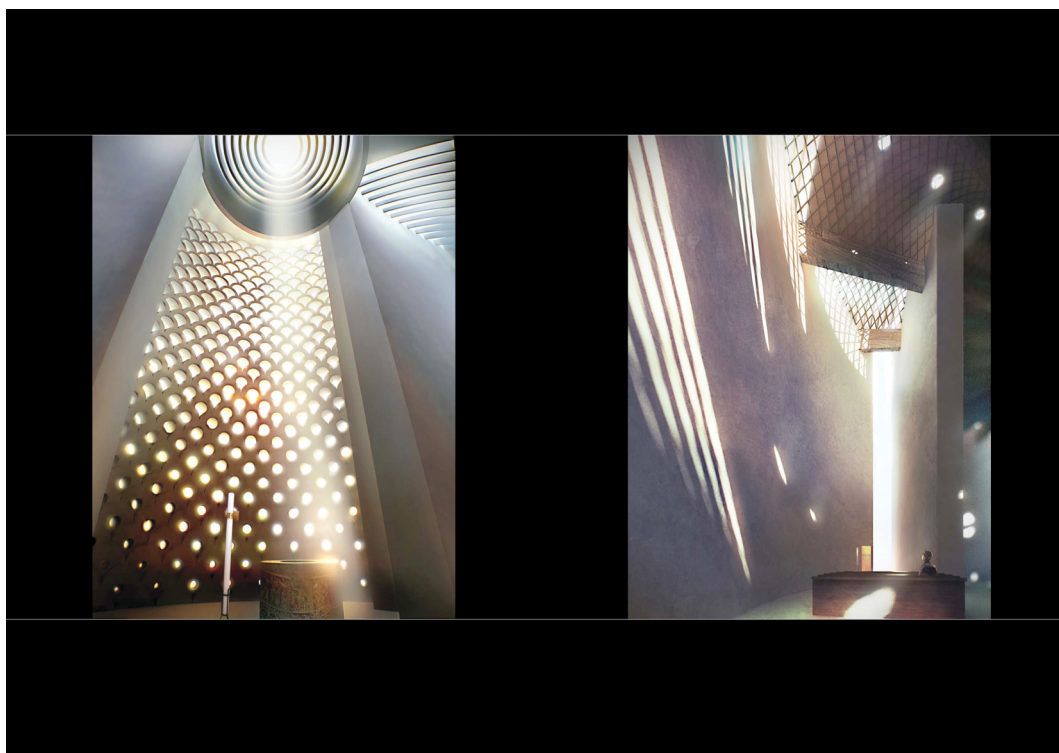
Slika 2
Tlocrt i kontekst bazilike

Slika 3
Koncept liturgijskoga prostora

Slika 4
Pogled na unutrašnjost

Slika 5
Krstionica i svetohranište

stoga, ne postoje samo neki elementi značajniji od drugih, nego cjelina i u toj cjelini svaki pojedini element nositelj je globalnoga smisla.⁸

Dok se aula i, posebno, oltar oslanjaju na inicijacijskim, odnosno euharistijskim dinamikama, svetojstanište i krstionica ekspliciraju stožernost euharistije i krštenja u konstituciji crkve. Svetojstanište kao i krstionica tvore zaseban prostor. Budući da nisu zamišljeni kao crkveni namještaj, njihovi modeli i teme zahtijevali su prije svega strogo statičan karakter, koji se, međutim, upisuje u dinamiku sakramentalnih čina. Svetojstanište treba pružiti mjesto meditacije.

Krstionični prostor, kojemu je u ovom projektu dana posebna važnost obzirom na povijesni identitet mjesta, eksplicira inicijacijsku dimenziju bazilike. Smješten u zaseban prostor, krstionički prostor se konstituira kao prag pristupa koji unosi u križnu procesijsku dinamiku lađe, odnosno u euharistijsko zajedništvo. Da bi krsni zdenac doista bio vrelo, predviđeno je da se u njega dovede živa voda. Na taj će način odgovarati potrebama krštenja, ali i omogućavati hodočasniciima zahvaćanje blagoslovljene vode. Uloga krstionice uvjetovala je i položaj prostora za slavlje sakramenta pokore. Iako je u sadašnjem idejnom rješenju taj prostor predviđen na dva razdvojena mjesta u donjem dijelu bazilike, ispovjedaonica će biti potrebno upraviti prema krstionici te na taj način ponazočiti ulogu krštenja u pokorničkom povratku. Vlastito mjesto krštenja pruža bazilici jedinstvenu inicijacijsku dimenziju koju je rijetkost naći u novim crkvama, a koju solinska tradicija bazilika vrlo dobro poznaje.⁹

Budući da je Program idejnoga rješenja zahtijevao projektiranje kripe za splitske nadbiskupe neposredno uz vrata bazilike, tom se zadatku pristupilo oblikujući dvije razine. Prva se razina nadbiskupske memorije nalazi u sklopu pročelne vertikale unutar koje se spušta prema kripti. Asketska ozbiljnost ovoga prostora preslikava se iz memorije u kriptu, a kriptu prima svjetlo kroz tri ostakljena kružna otvora. Ta igra značenja počiva na nakani da se spomen na nadbiskupe jasno utisne u baziliku kao simbolički znamen Splitske crkve.

2. Opna forme

Mišljenje forme iz tlocrtnoga orisa, odnosno iz nutarnje dinamike liturgijskih žarišta zahtijeva osvrt na konačan lik bazilike - na ekstroverziju njezina smisla. Iako se može

učiniti da je bazilika introvertna zbog svoje izrazite duhovnosti proizašle iz pomno oblikovanih liturgijskih žarišta, ona u vanjskoj opni odiše nutarnje događanje. Cilj je, zapravo, i bio pripustiti u vanjsku opnu forme dinamiku liturgije. Zbog toga su nutarnja žarišta vidljiva u izvanjskoj formi, kao što je posebno primjer oltara/prezbiterija natkrivenoga ostakljenom blagom kupolom, krstionice protkane dizajniranim otvorima nadahnutim starokršćanskim motivom, ali i drugih mjesta koja se izjavljuju u vanjsku opnu. Ovim je postupkom postignuta usklađenost bazilikalne forme u izvanjskom i nutarnjem smislu.

U vanjskom obliku bazilika ima jedinstvenu formu koja provire iz nutarnje dinamike i zahvaća u cjelinu pokrajne zidove i krovnište. Jedinstven volumen izrasta iz liturgijskoga identiteta svetoga mjesta koji u ambijentalnom i komunikacijskom smislu istovremeno zrači otvorenost i cjelinom. Smještena je u longitudinalnom položaju zapad-istok, vlastitom tradiciji Katoličke crkve. Osim toga smještaj je određen pristupačnošću bazilici sa svih strana, a posebno sa strane glavnoga pristupa, na način da ona tvori živo središte.

U vanjskom obliku pomiruju se klasični izričaji bazilikalne forme s modernim obrisima oblikovanja svetoga prostora. U predloženom rješenju vidljiva je ukorijenjenost u tradicijskom načinu gradnje crkava koje je protkano modernim idejnim rješenjem bazilikalnoga oblika. Identitet je bazilike vidljiv već u vanjskom obliku. To se prije svega odnosi na njezin puni oblik (apsolutnost forme), neovisan od drugih objekata, pristupačan sa svih strana kao i na prepoznatljivost po svojim blagim apsidalnim elementima koji se stapaju u cjelinu. No, promotrimo li s nutarnje i vanjske strane pokrajne zidove, uočiti ćemo dinamizam trajnosti u pokretu. Bazilikalnu formu smiruju dvije vertikale, a pokreću pokrajni zidovi. Zanimljivo je primjetiti da formu bazilike zaokružuje osam apsidalnih pokrajnih zidova između kojih se uzdižu vertikalni vitraji. Krsni je identitet utkan i u simbolizam broja osam - simbola vječnosti.

Bazilika se oslanja na dvije vertikale - pročelnu i oltarnu. Odabir ovog rješenja počiva na teološkom identitetu solinske bazilike kao mjesta pristupa (ulaz) i slavlja vjere (oltar). Dvije vertikale daju stabilnu potku krovništu i pokrajnim blago zaobljenim zidovima te tako tvore dva izvanjska žarišta podjednako ucijepljena u teološki

8 A. Grillo 2004, str 20.

9 Vrijedno liturgijsko-teološko iščitavanje baptisterijalnoga kompleksa u starokršćanskoj Saloni ponudio je A. Crnčević 2008.

smisao konstitutivnosti krsta i euharistije. Slobodna longitudinala bazilike tako se vezuje uz aksijalnu stabilnost pročelja i oltara izražavajući u vanjskom i u nutarnjem licu inicijacijsku dinamiku u zajedništvo vjere. Obzirom na već postojeću crkvu Gospe od Otoka i zvonik, koji su karakteristični po svojem verikalitetu, bazilika se razvija u blagoj horizontalnoj progresiji. Stoga i s vanjskoga gledišta nipošto ne narušava vizuru već postojećih objekata.

Među drugim elementima valja spomenuti zvonik, koji je integriran u pokrajni zid izdignut iznad krovšta. Zvonik djelomično tvori cjelinu s pročeljem uklapajući se u njegovu pristupnu i vertikalnu dinamiku. Uz postojeći zvonik crkve Gospe od Otoka nije bilo potrebno projektirati konkurentni. Odgovarajuće rješenje zvonika integriranoga u pokrajni zid bazilike djeluje estetski i značenjski skladnije.

Zbog jedinstvenosti bazilike ponuđeno je i rješenje kamene fasade bazilike. Portalno pročelje isprepletano je ornamentalnim uzorkom sa starokršćanskih bazilika. Pročelja pokrajnih zidova također se oslanjaju na uzorke iz tradicije crkvenoga graditeljstva. Ipak, ne radi se o jednostavnom presliku spomenutih uzoraka, već o

njihovoj suvremenoj interpretaciji u duhu sakralnoga identiteta nove solinske bazilike.

Krovište bazilike izrasta iz temeljne forme i stapa se u cjelinu kao peto pročelje. Pri oblikovanju krovšta uzeo se u obzir krsni, hodočasnički i kulturalni identitet. Forma krovšta oslanja se na izraziti simbolički plasticitet školjke. Školjka kao simbol hodočasnika, krštenja, ali i dalmatinskoga podneblja, zaokružuje idejno rješenje vanjštine bazilike.¹⁰ U nutarnjem uređenju njezina će dinamika omogućiti vizualnu i komunikativnu koncentriranost na oltar. S vanjskoga gledišta krovšte je arhitektonski vrlo smireno s čistim linijama koje utječu u središte. Blaga ostakljena kupola iznad oltara kao biserno središte i sjecište svih linija omogućuje prodor prirodnoga svjetla u središte bazilike tvoreći silaznu refleksiju na kružni oltarni postament.

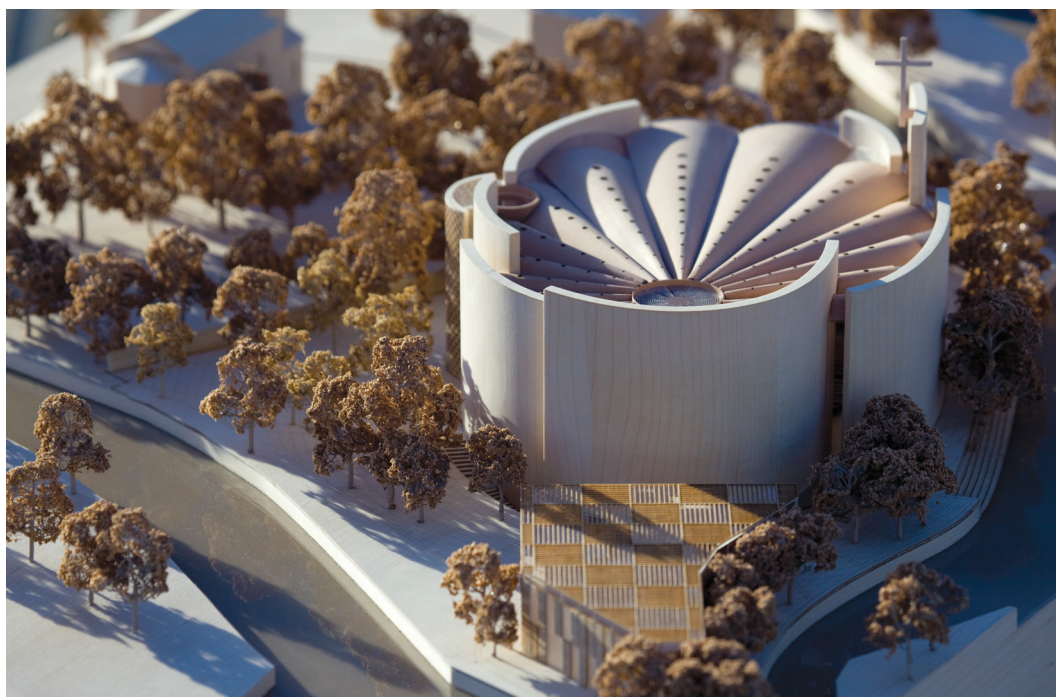
3. Svjetlo i voda

Krsni i euharistijski identitet nove solinske bazilike, kao i povijesni značaj Gospina otoka, uvjetovali su pripuštanje simboličkih elemenata u baziliku i oko nje. Naime, bazilika

Slika 6
Kameno pročelje zvonika

¹⁰ E. Urech 1995, str. 63.

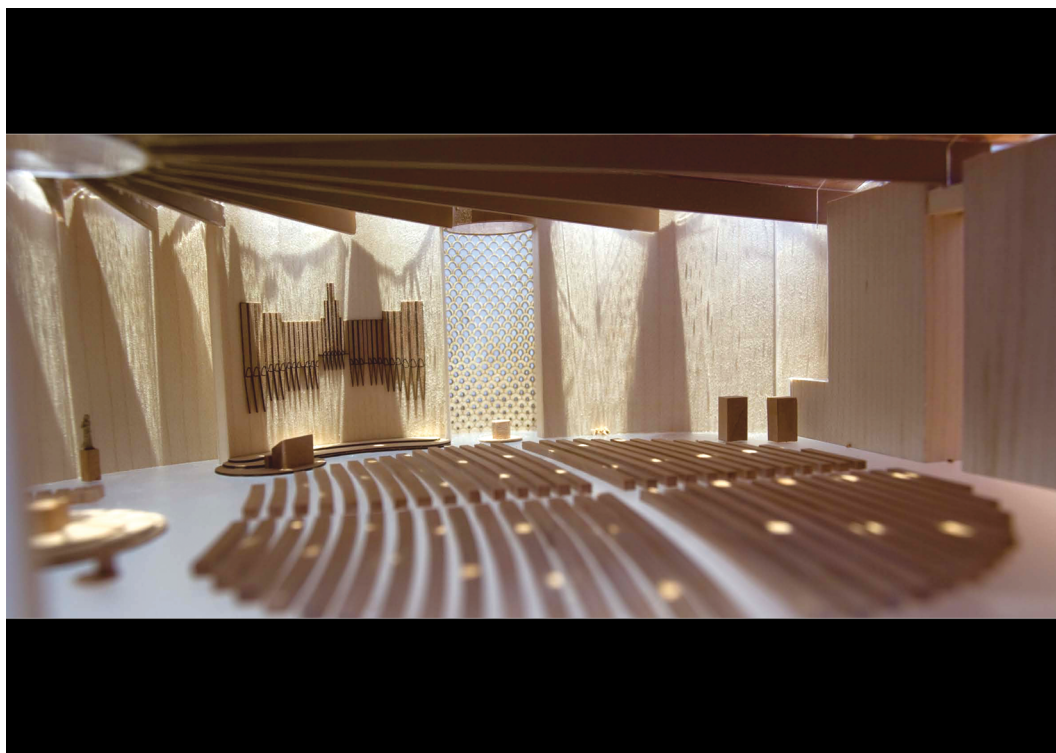
Slika 7
Krovište - pogled s istoka

također prima svoj smisao iz smještenosti u kontekst. Glavni smjer postave bazilike uzdužno u smjeru istoka k zapadu, respektirajući tradicijski položaj crkve, smješta se upravo uz rukavac rijeke Jadro. Taj odabir, naravno, nije slučajan. Čuvajući prirodni odnos između bazilike i rijeke, postignuta je skladna komunikacija smisla svetišta, koje je određeno krsnim identitetom rijeke Jadro. Tvoreći uzlazno-silaznu stepenastu komunikaciju uzduž rukavca, otvara se pokrajni pristup u baziliku. Doticaj s Jadrom s pročelne, sjeverne (Jadro), i jugozapadne strane (krstionica) nanovo ističe inicijacijski značaj bazilike. Prelazak preko praga bazilike, tj. prelazak u zajedništvo vjere uvijek sa sobom nosi dodir sa spomenom krštenja (*memoria baptismalis*). A krstionični prostor pruža mjesto slavlju sakramenta jer se u njegovu središtu nalazi krsni zdenac sa živom vodom. U odnosu prema krstionici stoji i zdenac hodočasnika, smješten u unutarnjem parku svetišta. I njegovu funkciju, dakle, valja gledati u kontekstu krsnoga simbolizma.

Drugi simbolički element, koji uvelike određuje identitet bazilike, je svjetlo. Korištenju prirodnoga svjetla pristupilo se sa svješću da je ono *materia prima* liturgijskoga prostora koja pruža neslućene mogućnosti tvorbe ozračja, odnosno refleksije na liturgijska žarišta. Četiri svjetlosna

akcenta - oltarni, vitražni, stropni, ornamentalni i fasadni - svaki na svoj način i u svojem kontekstu igraju važnu ulogu u tvorbi aure bazilike. Prvi se izravno odnosi na kružni postament oltara i tvori svijetli stup. Oltarna vertikala tako biva semantički istaknuta i ugrađena u simboličku logiku »svetoga centra«. Simbolički potencijal svjetla s jednakom je pozornošću korišten u slučaju ornamentalnoga oblikovanja krstioničnoga prostora. U njemu se igra svjetla i sjene na podlozi ornamentalnoga zida susreće s vertikalnim, izrazito usmjerenim snopom svjetla koje odozgo pada na krsni zdenac. Iskorištavanje simboličkoga materijaliteta u njegovoj punoj snazi, posebno prepoznatljivo u krstionici, odnosno u jedinstvenoj sintezi svjetla i vode, pojavljuje se i u slučaju krovišnih prozora uzduž lađe. Njihova je funkcija učiniti prozračnim pokrajne zidove i krovište pružajući atmosferu lebdeće transcendentne visine kojom je obasjana zajednica vjernika. Ta inicijacijska modulacija svjetla u igri formi u svojoj biti izranja iz estetike liturgijskoga Otajstva u kojoj slaveća Crkva biva uvedena u slavljeno Otajstvo. »Svjetlo odozgo je snažna simbolizacija drugosti otajstva koja odvaja vjernika od uobičajenosti i unosi ga u drugi svijet, upravo u onaj u koji ga uvodi obredno slavlje.«¹¹ Identičnu ulogu igraju vitražni stupovi

11 R. Tagliaferri 2002, str. 140.

Slika 8
Refleksija svjetla u crkvenoj lađi

svjetla smješteni između osam stijenki bazilike i u pročelnu vertikalu. Bilo s vanjskoga ili nutarnjega gledišta, oni daju dojam uzvišenosti i dostojanstva svetoga prostora. Naposljetku, igra kamenoga fasadnoga ornamenta i svjetla bazilici pruža dojam pokreta želeći izreći izvana sav dinamizam njezina nutarnjega događanja. Uronjenost bazilike u lirizam svjetla pod raznim kutovima i u raznim kontekstima pokazala je da ta simbolička materija, osim što je dio drevne liturgijske tradicije, u suvremenom arhitektonskome ima nezamjenjivu ulogu.

III. PERSPEKTIVE IDEJNOGA RJEŠENJA

1. Oblikovna sinteza

U stalno prisutnoj težnji da hermeneutski izložimo osnove idejne potke, skica idejnoga rješenja čini se prekratka da bi razložila svu složenost projekta. Možda je upravo radi toga potreban jezgrovit osvrt na perspektive koje ovaj projekt nudi. Među prvima valja naglasiti da odgovor na različite arhitektonske, oblikovne i programske

zahtjeve ima zajednički smisao te da se evolucija ovoga idejnoga rješenja nije dogodila putem spajanja zasebno formiranih dionica. Liturgija, povijest i arhitektura u međusobnom prožimanju, aktivnom dijalogu i estetskom stapanju u jedinstvenu formu nisu autonomne datosti u kojima jedna ima prevagu nad drugom. Kako je vidljivo iz rečenoga, liturgijska su načela i teološki postulati bitno utkani u idejna rješenja. No, i povijest i arhitektura taj isti duh liturgije izriču i otkrivaju. Poradi toga smatramo da je oblikovanje solinske bazilike na svojevrsan način oprostorenje otajstvenoga, te da poradi takve kvalifikacije liturgijskoga prostora arhitektura trebala odgovoriti na najbolji način ulažući svu kreativnu energiju. Liturgijska arhitektura ne izmišlja forme nego kreativno uranja u dinamiku liturgijskih čina da bi ih oprostorišla i tako pružila auru svetoga koja »daje vidjeti nevidljivo«. ¹² Ona je pozvana pružiti atmosferu koja je kadra ponazočiti posebnost mjesta. Liturgijska arhitektura je poziv otajstvenoga i ona se ne može pretvoriti u dominaciju subjektivnoga. Ona slijedi aktualnu liturgiju pa njezin jezik ne može biti nego današnji. Zahtjev za kontinuitetom, dakle, ne narušava

12 H. van der Laan 2000, str. 79.

zahtjev za aktualnošću. A njihova komplementarnost nije plod kompromisa. Crkva je, naime, u dijalogu s vlastitim temeljem upravo u perspektivi liturgije. Ne bi li stoga i liturgijska arhitektura trebala taj dijalog utjeloviti?

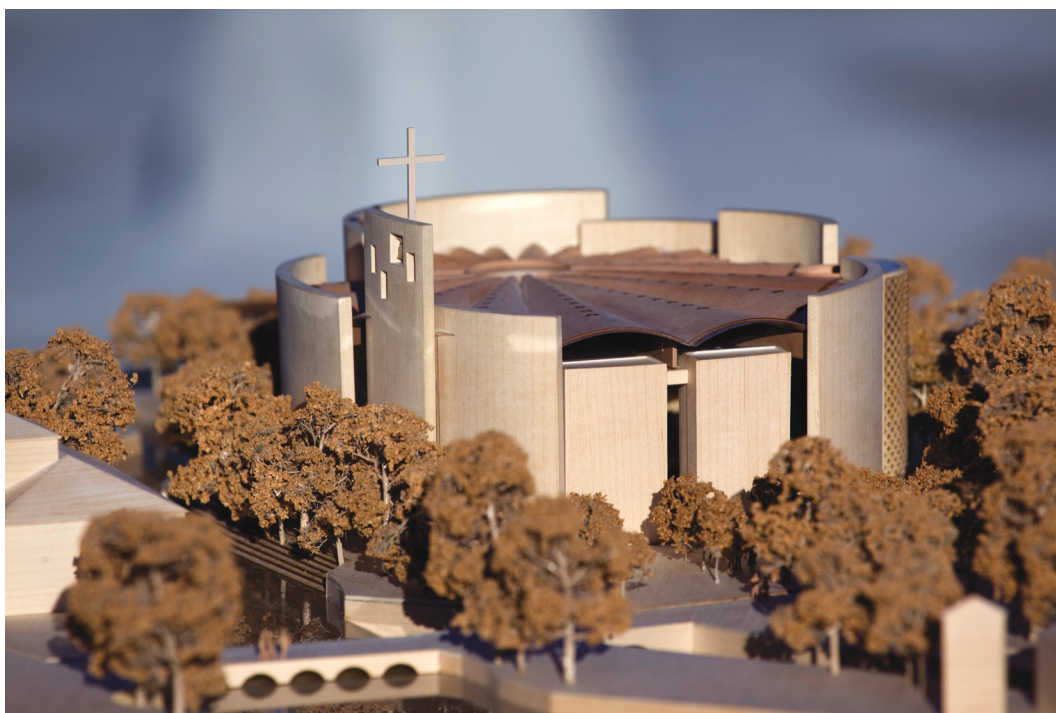
2. Teološka estetika forme

Za razliku od sjaja starokršćanskih bazilika, monumentalnosti romanike, mistike gotike, prpošnosti baroka, današnja stilska čistoća i suzdržana svečanost kazuju potrebu za iznalaženjem mistike jednostavnosti. Ta askeza koncentrirana na nutrinu čuva vanjštinu od erozije površnoga, a u svojem okrilju pripušta mnogostrukost simboličkih značenja vršeći radikalni odmak od formalnoga racionalizma opterećenoga posredovanjem jednoznačnih duhovnih značenja. Stil bazilike radije odgovara inicijacijskom načinu iskustvenoga zrenja, dakle onom načinu koji posreduje sam obred preko mnogostrukih načina simboličkoga govora. Arhitektura je pozvana upisati se u ritam, formu i dinamiku obrednih odnosa, jer estetika obreda pruža percepciju svetoga preko

logike osjeta.¹³ Taj stil treba biti kadar unijeti svijest u uvijek nova značenja liturgijskoga događaja, »jer je tu duhovna forma urezana u kamen«. ¹⁴ Cilj je stoga oblikovati prostor u logici estetike prisutnosti u čijem okrilju vjernik i zajednica kušaju dioništvo na otajstvenom zajedništvu, gdje nutrina biva potvrđena i utvrđena dodirima s vanjštinom.¹⁵

3. Kulturni identitet

Jedna od bitnih perspektiva nove solinske bazilike je perspektiva kulturnoga identiteta. Bazilika se smješta na mjesto koje je po svojem simboličkom naboju, a tako i po svojem kulturnom identitetu, zasigurno jedno od najvažnijih u Hrvatskoj. Nova bazilika uzima dijela u kontinuitetu, ali nipošto ne kani biti historicistički spomenik. Ona je pozvana na aktualan način ponazočiti identitetski kontinuitet, ali i biti aktualni identitetski habitat. To pak ne znači da bazilika ideološki iščitava povijest i sadašnjost, već da po svojoj kristocentričnosti i po duhu eklezijalnosti želi biti mjesto obnovljenoga dodira s korijenima krsnoga preporođenja, a preko njega i s korijenima nacionalne i

Slika 9
Bazilika u kontekstu

13 R. Tagliaferri 2006, str. 133.
14 P. Sequeri 2000, str. 141.
15 P. Sequeri 2000, str. 136.

crkvene baštine, da po svojoj uronjenosti u sakramentalnu dinamiku želi biti središte vjere. Kulturalni obzor dakle ne biva niti pred-postavljen niti zapostavljen. On zauzima precizno mjesto unutar globalnoga smisla *tradicije svetoga*. »Arhitektura i kontekst«, piše M. Botta, »dva su elementa istoga identiteta. I nije moguće razlikovati građevine od njihova mjesta kao što nije moguće razdvojiti krajobrazu od arhitekture. U osmozi ovih dvaju elemenata rađaju se najdublji razlozi 'duha mjesta' (*genius loci*).«¹⁶

Na sličan način možemo se osvrnuti na društvenu funkciju bazilike. Možda se ona, pod pritiscima današnje društvene situacije, još više nameće, a zbog potrebe urbanističkoga uređenja centra Solina predstavlja žurnu potrebu. Živ kontekst bazilike zasigurno je bio plod promišljanja o oplemenjivanju središta Solina. Gradsko središte traži cjelovito urbano uređenje, koje bazilika i njezin kontekst pružaju. No, on je još više bio nadahnut trećom dimenzijom. Kako tvrdi A. Gerhards: »Obitavati za ljude znači imati prostor prisutnosti, prostor susreta sa sobom i s drugima. Sveti prostori postaju treća dimenzija susreta s drugima i s Bogom.«¹⁷ Pročelni trg, unutarnji park svetišta, trg pastoralnoga centra te naposljetku uređeni prilaz rukavcu rijeke Jadro nose u sebi upravo tu treću dimenziju urbanoga prostora Solina odakle valja iščekivati posredovanje kolektivnoga značenja.

Uz kulturni identitet i društveni značaj, valja napomenuti da će nova solinska bazilika biti hodočasničko mjesto. No, hodočasnički identitet bazilike rađa se iz kolektivnoga

značenja svetišta, u prvom redu za Splitsko-makarsku nadbiskupiju. Poradi toga su bazilika i njezin kontekst transparentni prema povijesnom sjećanju, odnosno tradiciji gdje pronalaze afektivnu svezu s duhovnom baštinom. U tom smislu bazilika je pozvana posredovati duhovni smisao pripadnosti, te pružiti aktualni smisao Crkve viđene iz njezina sakramentalnoga središta.

Zaključak

Predloženo idejno rješenje pokušalo je na suvremen način izraziti smisao bazilike koji provire iz njezinih duhovnih spona, a pretače se u simboličke forme, te upisuje u tradiciju i u duh suvremenosti. Po svojoj sintezi, teološkoj estetici i kulturalnoj relevantnosti bazilika tvori jedinstven organizam koji je u sebi zaokružen i ujedno otvoren, posebno glede umjetničkoga oblikovanja pojedinih liturgijskih žarišta, kao i eventualnih preinaka. Međutim, crkva-građevina vazda će primati svoj smisao od sakramentalnoga svetkovanja vjere i od traga budućih generacija koji će u taj prostor unositi i nova značenja i novo razumijevanje vjere i tradicije. Odatle njezina prava otvorenost. U konačnici, tu ideju je sv. Augustin (Govor, 337, 2, PL 38,475) izrazio sljedećim riječima: »Ono što ovdje vidimo fizički ostvareno zidovima, treba se duhovno ostvariti u dušama; ono što vidimo sazdanu drvom i kamenom treba se milošću Božjom ostvariti u vašim tijelima.« Želja da bazilika bude susretno u vjeri i forma crkve bila je prva, ali i posljednja nakana ovoga projekta.

¹⁶ M. Botta 2006, str. 255.

¹⁷ A. Gerhards 2006, str. 150.

Kratice

SC = *Konstitucija »Sacrosanctum Concilium« o svetoj liturgiji*, II. Vatikanski koncil. Dokumenti, Zagreb 1993.

Literatura

- A. Bertuletti 1995 Angelo Bertuletti, *Il sacro e la fede. La pertinenza teologica di una categoria religiosa*, La Scuola Cattolica 123, br. 5, Milano 1995, 665-688.
- M. Botta 2006 Mario Botta, *Architettura e spazi sacri*, Liturgia ed estetica, Padova 2006, 253-260.
- A. Crnčević 2008 Ante Crnčević, *Baptisterij episkopalnoga centra u Saloni u liturgijsko-teološkom kontekstu*, Salonitansko-splitska Crkva u prvom tisućljeću kršćanske povijesti. Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa u povodu 1700. obljetnice mučeništva sv. Dujma, Split 2008, 331-349.
- M. Eliade 1976 Mircea Eliade, *Trattato di storia delle religioni*, Torino 1976.
- A. Gerhards 2006 Albert Gerhards, *Sinn und Sinnlichkeit sakraler Räume. Kirchenraumpädagogik ist im Kommen*, Herder Korrespondenz 60, br. 3, Freiburg 2006, 149-153.
- A. Grillo 2004 Andrea Grillo, *Spazio sacro e edificio cristiano. Edificazione dell'azione liturgica e architettura della fede*, L'edificio cristiano. Architettura e liturgia, Padova 2004, 19-31.
- H. van der Laan 2000 Hans van der Laan, *La forma. Natura, cultura e liturgia nella vita umana*, Milano 2000.
- K. Richter 2005 Klemens Richter, *Comunità, spazio liturgico e altare*, L'altare. Mistero di presenza, opera dell'arte, Bose 2005, 181-200.
- P. Sequeri 2000 Pierangelo Sequeri, *L'estro di Dio. Saggi di estetica*, Milano 2000.
- R. Tagliaferri 2002 Roberto Tagliaferri, *Luce e spazio architettonico. La comunicazione visiva dello spazio sacro*, Lo spazio sacro. Architettura e liturgia, Padova 2002, 129-144.
- R. Tagliaferri 2006 Roberto Tagliaferri, *Arte e liturgia. Somiglianze e resistenze*, Liturgia ed estetica, Padova 2006, 123-172.
- E. Urech 1995 Edouard Urech, *Dizionario dei simboli cristiani*, Milano 1995.

Riassunto

Viktor Vrečko - Ivica Žižić

Nuova basilica di Solin

Ritratto di un progetto

Parole chiavi: basilica, spazio liturgico, architettura

L'articolo offre una presentazione panoramica della futura basilica di Solin. Si tratta di un progetto di Viktor Vrečko e collaboratori che ha vinto il concorso pubblico a luglio di quest'anno. Questo lavoro, in modo interdisciplinare, elabora le idee portanti del progetto mettendo in luce innanzitutto il rapporto tra liturgia e architettura, loro reciproche implicanze e concrete realizzazioni delle »forme liturgiche«. La prima parte dell'articolo brevemente presenta linee di partenza. Fondamentalmente sono tre punti di partenza. Il primo riguarda il rapporto inscindibile tra liturgia e architettura in quanto in esso si trova la forza propulsiva del progetto. In questo senso viene delineata la forma del rito nel quale si iscrive la forma della basilica. Il secondo punto è necessariamente relativo al contesto storico e culturale del santuario al interno del quale la nuova basilica riceve il suo senso, ma anche crea un contesto nuovo rispettando pienamente il valore storico, religioso e culturale del santuario. Infine, il terzo punto mette in rilievo la ricerca del linguaggio architettonico sacrale impiegato a unire il contesto del santuario con la specificità dello spazio liturgico. Queste premesse servono, dunque, a comprendere meglio linee di riflessioni che seguono. Si tratta di una riflessione globale sul senso di questo progetto essenzialmente ispirata dai fondamenti teologico-liturgici, storici e culturali. Perciò, la seconda parte di questo elaborato - sotto il titolo »la scoperta della forma« - offre la trattazione sui vari aspetti della formatività giustificando innanzitutto il ruolo fondante dei fuochi liturgici, l'estetica dell'esteriorità e legame con la luce e l'acqua - elementi simbolici originari. La parte finale raccoglie »le prospettive del progetto« scandite in tre aree correlate: la sintesi formale, estetica teologica della forma e l'identità culturale.